

Újévi mesék a Nagyiccéről

Széman Richárd

A legendáknak korszakokon átível az életerejük. A legbelsőbb igazságuk a lényeg, a köntös, amelybe öltöztették őket, cserélhető. Budapest XVI. kerületének országszerte (a helyiek büszkén mondhatják, világszerte) ismert legendája a cinkotai kántor és Mátyás király története. De hát nem más: adaptáció ez is. Így, január közepén még élénken élhet emlékezetünkben szilveszter mámore, s talán eszünkbe jut a hajdan híres Cinkotai Nagyicce históriája. A fogadó sorsát már többször is tollhegyére tűzte a BUDAPEST. Szerzőnk most abból az alkalomból eleveníti fel a legenda és az objektum történetét, hogy elkészült a „síremléke”: a régi ház bontott tégláiból épült posztamensen múltjának szöveges-képes tablója.

A régi Cinkotai Nagyicce épülete. 2010-ben lebontották

Heteyi András s a „síremlék”

Az évezredesnek mondható anekdota úgy két évszázada kötődik Cinkotához: sokáig ápolták hagyományát helyben, majd miután többen lejegyezték, aztán fogadót, HÉV-állomást és településrészt neveztek el róla, magára hagyták. Két épület őrizte sokáig falai között az emléket, aztán szép lassan rogadozni kezdtek a magukra hagyott falak. A „hálás” utókor az ezredforduló környékén először az újabb, 1912-ben emelt épületet bontotta le, hogy autószalont építsen a helyére. Mellette még 2014-ben is álltak a régi fogadó romjai, téglái közül *Beniczky Adám* cinkotai téglagyárából származók kerültek elő, 1836-os és 1839-es évszámokkal. Ez utóbbi, az évezred végére nagyon rossz állapotba került épület helyére 2015-ben autómosó került. (Az eredeti épületből egy néhány négyzetméteres, irodának szánt részt azért meghagytak.) A tulajdonos a sokat megélt, nevezetes Nagyicce fogadó emlékezetére az épület címeres tégláiból emelt tárlóba helyezett egy tetszetős, hi-

telességre törekvő történelmi tablót, amelyet a helytörténeti gyűjtemény tervezett. Ennyi maradt végül is az utókorra, meg a többszörösen lejegyzett legenda.

Arab-kopt gyökerek

A vendéglő nevét országosan ismertté tevő történet valóságalapja a messzi múlt kódébe vész. *Bechtold Eszter* régész segítségével nyomára bukkantunk a Néprajzi Lexikonban is megemlített első, arab-kopt változatnak. *Charles C. Torrey* cikkéből (*Bechtold fordítása*) írja: „*Ez az eleddig publikálatlan* (Az idézett cikk 1899-ben jelent meg – Sz. R.) *egyiptomi történet a Futúh Miszra vagy »Egyiptom meghódítása« című arab műből származik, melyet az egyik legkorábbi muszlim történetíró, az Egyiptomban 871-ben meghalt Ibn Abdel-Hakem írt.* A cikk végén Torrey érdekes következtetést von le: „*Minden tekintetben valószínű, hogy Baulah király története, bár a 7. sz-i koptokon túl nem lehet*

visszakövetni, népszerű volt az országban már sok évszázaddal Krisztus előtt is.”

Az arab mese spanyol közvetítéssel érkezett Európába, ismerünk többek közt angol, francia, német változatot is. Az írott források között magyarul a legkorábbi ismert változat jelenleg *Andrád Sámuel*: *Elmés és mulatságos rövid anekdoták* című 1790-ben kiadott művében található, A molnár megfelel a négy kérdésre címmel. A történet ekkor még nem kötődik sem Mátyáshoz, sem a cinkotai kántorhoz. (Nem véletlen, hiszen ekkor még nem állt a Cinkotára vezető úton a nevezett fogadó.)

A *Kis János* által 1806-ban megjelentetett *Kellemetes időtöltésre való elmés nyájasságok* című kötetben olvashatjuk az első Cinkotához és Mátyás királyhoz köthető anekdotát, A Tzinkotai Mester cím alatt. Ez a ma ismert legenda legtisztább alaptörténete (némileg rövidítve adjuk itt közre), amely a királyról és az italt nem megvető kántorról szól.

A legkorábbi fotó a régi vendéglőről

Az első magyar változat

„A Tzinkotai mester

A Tzinkotaiak templomjokat akarták újra építeni. A' mint a' fundamentomát ásták, találtak egy olyan kőre, mellyen egy fellyülírás azt mutatta, hogy régente a' Tzinkotai Plébánia Apáturság volt, és Apátursághoz illendő jövedelemmel bírt. A' helybéli Plébánus nem annyira a' maga szíve indulatjából, mint mások unszolására eltökélte magát, hogy a Királyi Felső-hez folyamodjék, 's (...) régi elavult jusa-inak megújításáért 's helyre állításáért esedezzek. Elment hát Budára Mátyás Királyhoz' a' kitől is azt a' választ vette, hogy igen is megnyeri kívánságát, ha három kérdésekre, mellyeket ő fog eleibe tenni, illendőképpen megfelel, 's az által az Apátúri Méltóságra való érdemes voltát megbizonyítja. A kérdéseket a' Király azonnal feladta, mellyek a következők voltak: Mit gondol a' király? Hol kél fel a' nap? és Mennyit ér a' Király? Egyszer-mind a' nap is meghatározott, mellyen az ezen kérdésekre való felelettel a Király előtt meg kellett jelenni.

Elszomorodva tért vissza Budáról a' pap, látván, hogy a' kérdések olyanok, a' mellyekre akarmennyi fejtöréssel sem tud helyes feleleteket adni. Mennél tovább gon-

dolkodott, a' dologrol, annál mélyebben merült a' szomorúságba, mert mind jobban megaladott az esze, 's elkerülhetetlennek látta a' Király előtt való megszégyenítést. A' Mester észre vévén Printzipálisának nagy aggodalmát és hosszas buslakodását, mindenképpen igyekezett annak igaz okát tőle kitanulni. Sokáig haszontalan volt minden tudakozódása és kérdezősködése. Végre a sok unszolásnak és szép móddal 's elmesen való nyomozódásnak nem állhatván ellent a' plébánus, megbeszélte az egész dolgot a' mesternek; tudtára adta mind a kérdéseket, „mind a' felelet adásra rendelt időt, 's lerajzolta előtte szivrehatóképpen azon való nyugtalankodását, hogy majd a' reménylett megtiszteltetés helyett kissebbség és szégyenség fog reá következni, 's a' tudatlanság gyanúja örökösen rajta fog maradni. A mindenkor jó kedvű és elmés mester elmosolyodott 's így szólott a' Plébánushoz: Oh ha egyéb oka nints Tisztelendő Uramnak a' szomorúságra, egészen nyugodt elmével lehet. megfelelek én a' fel tett kérdésekre Tisztelendő uram helyett, tsak a' rendelt napon a' maga papi öltözetében bocsátson engem a' Király eleibe (...)

Lássuk hát, mondta a Király, mire mehetünk egymással; mi lesz a' felelet az

első kérdésre: mit gondolok én most? Felsőség biztosan azt gondolja, felele a mester, hogy a' Tzinkotai Plébánussal beszél; pedig tsak Felsőség legkissebb szolgálja a' Tzinkotai mester teszi udvarlását. Nem kevésbé tsudálkozván a' Király a' váratlan feleleten, de tsudálkozását eltitkolván, tüstént a második kérdésre ment által 's azt tudakozta tőle, hol kél fel a nap? Erre a fontos kérdésre, Felsőség Uram, így szóla a' mester, leghelyesebbnek tartom azt felelni, hogy Felsőgednek Budán, nekem pedig Tzinkotán kél fel. Ez is jó felele a Király; még egy van hátra: mennyit érek én? Ez a legnehezebb kérdés monda a' mester; azonban még is hoztam reá próbául egy feleletet. Én senkit a világon annyira nem betsülök, mint felsőgedet; az Isten után legelsőnek tartom 's úgy tisztelem mint annak kép viselőjét. Mint hogy már az Isten fia harmintz ezüst pénzre betsülte: úgy gondolom hogy felsőged meg ér huszonkilencet. A Király elmosolyodott ezeknek hallására, megdöcserte a mestert 's annyira meg szerette annak elmességét, hogy az Apátursággal megkínálta. De ő megköszönte ezt a gráziát, 's Pintzipálisa számára kérte azt ki; magára nézve pedig tsak azért az egyért könyörgött, hogy Tzinkotán nagyobb légyen az itze.

Az olta, a' mint mondják, mind e' mái napiglan nagyobb az itt, mint minden más Pest vármegyei helységekben."

Politikai marketing

A történetnek rengeteg változata ismert (csak magyart hetvenet tartanak számon), az eredetihez képest alapvető változásokon estek át, de ami összeköti őket, azok az uralkodó és kérdései meg a kérdésekre válaszoló egyszerű ember. Átírta Jókai Mór, Szép Ernő, Krúdy Gyula is, aki a cinkotai kántor eszének hírnevét A király keresztlánya című novellájában használta fel.

A területről szóló leírásokban hosszú ideig elfogadott tény volt, hogy a fogadó már Mátyás korában is állt. Valójában arról az eddig megtalált első írásos adat 1801-ből származik, a Beniczky vagyonfelmérésből.

A viszonylag pontos katonai és topográfiai térképeken is csak 1852-ben jelenik meg rajzjele. A Cinkotai nagy itzéhöz nevet először Löwy Áron bérlő szerződésében olvashatjuk 1850-ből, majd 1882-ben térképen is megjelent, a III. katonai felmérésen. A keresztapa alighanem Beniczky Ödön, a 48-as érzelmű földbirtokos-tulajdonos lehetett. (A politikai marketing működött: Mátyás király legendája az 1848 utáni időkben, a forradalom hívei között valószínűleg jelzés értékű volt. Nem véletlen, hogy Madarász Viktor néhány ellenzéki képviselőtársával ide vonult ki 1867-ben, tiltakozásul Ferenc József megkoronázása ellen.)

Az 1880-as évek derekán a későbbi bérlő, majd tulajdonos, Ehmann Viktor okosan a helyén hagyta, megőrizte a vendégvonzó cégért. 1912-ben bérlője, Mayer Benedek új, modern épületet építtetett a régi mellé, a sarokra, de meghagyta mellette a patinás, régi fogadót is. A helyi térképeken így sokáig két fogadót ábrázolnak egymás mellett, a Cinkotai Nagy itzét és a Régi Cinkotai Nagy itzét.

A fogadó tulajdonosai, bérlői készséggel táplálták a legendával kapcsolatos tévhiteteket: egy, a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonában lévő 1941-es fejléces levélpapíron a vendéglő neve és egy koronás-gyűrűs holló képe alá ezt írták: Alapítva 1482.

A legenda vonzerejét a szomszédos Csömör település is kihasználta, a község honlapján ez olvasható: „Chemeri Zay András cinkotai plébánosként szerepel 1473-ban és 1482-ben, ő Mátyás király kortársa. Úgy véljük, hogy a Mátyás király és a cinkotai kántor c. népmondában emlegetett cinkotai pap maga Zay András.” ●

Az új (1912) nagyitce

Az új vendéglő bejárata

A Nagyitcze fejléces levélpapírjának részlete

